

Džin Šarp
u saradnji sa Džamilom Rakib

Оригинални научни рад
UDK 321.7+342.8:(32.109.5
DOI 10.7251/POL1306279S

SAMOOSLOBODENJE

Vodič za strateško planiranje akcije u cilju okončanja diktature ili druge represije

Sadržaj

Kojim putem do oslobođenja?	280
Prevazilaženje ranijih iskustava	283
Pragmatičan i strateški	283
Sticanje novog znanja	284
Baltičko i balkansko iskustvo	285
Rano planiranje	288
Novi model za samostalno planiranje?	289
Tri vrste znanja.....	290
(1) Poznavanje konfliktne situacije, protivnika i društva.....	290
(2) Temeljno poznavanje prirode i funkcionisanja tehnike nenasilnog delovanja.....	291
(3) Sposobnost da se strateški razmišlja i planira	293
Osnovna strateška razmatranje: izvori moći protivnika.....	293
Pomoć spolja?	294
Težnja za temeljnim znanjem.....	295
Osnovna strateška razmatranja: balans zavisnosti	296
Osnovna strateška razmatranja: kakav je status civilnog društva?	297
Osnovna strateška razmatranja: da li ciljevi kampanje i njene aktivnosti utiču na slabljenje represivnog režima?	298
Osnovna strateška razmatranja: značaj inicijative u konfliktu.....	298
Odabir onih koji će izraditi nacrt strategije.....	298
Osnovne strateške odluke	299
Formulisanje velike strategije	300
Samoosnaženje.....	301
Eskalacija oslobođenja.....	303
Koraci prema mogućem.....	303
Sprečavanje nove diktature.....	304
Oslobođenje, ne savršenstvo	304

Džin Šarp¹

Kojim putem do oslobođenja?

Mnogi ljudi žive u zemljama sa vladama koje se mogu okvalifikovati kao diktature ili, blaže rečeno, autoritarni režimi. Većina bi želela da ti represivni režimi budu zamenjeni demokratičnijim i slobodnijim političkim sistemom. Ali, na koji način to postići?

Diktature nisu jedini tip represije. Postoje i sistemi socijalne i ekonomske represije. Kada ljudi žele da okončaju represiju i postignu veći stepen slobode i pravde, da li se to može postići

na realističan, produktivan i samostalan način, a da rezultati budu trajni?

Mnogi su nastojali da daju odgovore na ova pitanja i trudili se da dođe do oslobođenja. Drugi su pokušali da im pomognu da stave tačku na potlačenost. Međutim, niko od nas ne može da tvrdi da je ponudio adekvatne odgovore. Izazovi ostaju i dalje.

U sukobima između diktature ili drugog oblika represijesije i potlačene populacije neophodno je da potlačeni odluče da li samo hoće da osude represiju i izraze svoj protest protiv sistema ili zaista žele da stave tačku na represiju i zamene je slobodnijim, demokratičnijim i pravednijim sistemom.

Mnogi dobri ljudi pretpostavljaju da ukoliko dovoljno ubedljivo kritički osude represiju i dovoljno dugo protestuju da će na na neki način doći do željene promene. Ova pretpostavka je pogrešna.

Postoje opasnosti kada je reč o traganju za boljim rešenjem. Nisu svi ponuđeni odgovori jednako dobri. Neki samozvani “revolucionari”, uprkos svojoj retorici, nemaju poverenja u potlačenu populaciju. Oni smatraju da sistem dominacije može biti trajno uklonjen samo ukoliko njihova grupa “čuvara” na neki način uspostavi kontrolu nad državnim aparatom, a potom upotrebi sistem administracije i represije da rekonstruiše društvo, ne obazirući se na želje navodno oslobođenog stanovništva.

Navedeni problemi zahtevaju novo razmatranje.

Na pitanje kako ukloniti , načelno je dat odgovor u autorovom delu *Od diktature do demokratije: Konceptualni okvir za oslobođenje*.²

Ovo uputstvo za strateško planiranje, međutim, ima ograničenu primenu. Namenjeno je kao pomoć ljudima koji sami žele da naprave veliku strategiju ili super plan kako bi izgradili slobodniji i demokratičniji sistem. Štaviše, ovaj dokument nije relvantan samo za one koji trpe pod unutrašnjom diktaturom. On bi trebalo da bude od koristi i onima koji se suočavaju sa represijom u bilo kom obliku.

¹ Autor se zahvaljuje dr Meri King i Robertu L. Helviju na savetima, kao i Odboru direktora Institucije „Albert Ajnštajn“ na podršci prilikom pripreme ovog teksta.

² Bangkok: Komitet za obnovu demokratije u Burmi, Boston, 1993, Institucija „Albert Ajnštajn“, 2003. i 2008.

Ovaj kratki tekst ne može da obuhvati adekvatan i temeljan prikaz kompletnog znanja koje je neophodno za strateško planiranje nenasilne borbe za oslobođenje. Prema tome, u ovom tekstu se nalaze reference na odabrane objavljene tekstove koji pokrivaju ove značajne teme. Od suštinskog je značaja pažljivo proučavanje odabranih tekstova predloženim redom. Oni sadrže znanja, iskustva i uvide koji mogu biti korisni prilikom izrade strategija za oslobođenje.

Za definicije strateških termina pročitaj: *The Politics of Nonviolent Action*, str. 492-495; *Waging Nonviolent Struggle*, str. 444-445 i 454-461i *The Politics of Nonviolent Action*, str. 504-510. Strana: 21.

NAPOMENA: Za podatke o izvorima za ovaj i kasnije navode vidi odeljak “Literatura” na kraju ovog dokumenta. Ukoliko ime autora nije navedeno, to znači da je autor Džin Šarp.

Uz pomoć ovog vodiča za strateško planiranje buduće nenasilne borbe za oslobođenje od represije će biti efikasnije i imati manje žrtava.

Ljudi koji u ovom momentu žive pod diktaturom ili drugim oblikom teške represije imaju malo adekvatnih načina za samooslobođenje.

- Opšti izbori koji bi doveli do velike promene neophodne za demokratičnije i slobodno političko društvo obično nisu dostupni ili su namešteni, a njihovi rezultati falsifikovani ili ignorisani.

- Nasilna pobuna, uključujući gerilsko ratovanje i terorizam, obično vodi u strahovitu represiju, nosi ogromne žrtve, poraz, a čak i kada su “uspešni”, jaču diktaturu.

- Državnu udar obično ne uspeva ili na stare pozicije dovodi nove ljude ili kliku.

- Postepena evolucija može trajati decenijama, a može biti i zaustavljena ili njeni rezultati poništeni čak i više puta.

U promišljanju na koji način se osloboditi od represije ne sme se pretpostaviti da postoji lak način da se to učini. Upravo suprotno, planiranje i sprovođenje uspešne akcije za uklanjanje represivnog režima uvek je izuzetno teško. Uz to je malo verovatno da se oslobođenje može postići bez žrtava. Treba imati na umu da bilo koji pokušaj ma kakvim sredstvima da se ukloni sistem represije nužno nailazi na jak otpor.

Suočeni sa realnošću ekstremne kontrole i moguće grube represije, pojedinci, grupe za otpor i većina vlada neretko zadržavaju veru da se konflikt može voditi samo vojnom akcijom. Ovo uverenje opstaje nasuprot dokazima da su posledice

upotrebe nasilnih oblika konflikta katastrofalne. Represivni režimi su obično spremni da odgovore uvođenjem ekstremno nasilne represije. Ponekad ljudi koji žele veću slobodu gube veru da se mogu osloboditi sopstvenim snagama. Oni čak mogu i svoje nade uložiti u inostranu vojnu intervenciju. Ova opcija ima velike nedostatke.

- Diktaturu u drugoj državi strana vlada može iskoristiti kao izgovor za vojnu intervenciju sa ciljem da postigne neke druge, manje plemenite ciljeve.

- Čak i kada su motivi strane vlade za intervenciju inicijalno altruistički, kako se konflikt razvija ona može podleći iskušenju da iskoristi otvoren put za ostvarenje egoističnih ciljeva. To može da uključuje kontrolu nad ekonomskim izvorima i uspostavljanje vojne baze.

- Vlada koja ima dovoljan vojni kapacitet da ukloni jak represivni sistem u drugoj državi obično je dovoljno moćna da kasnije nametne vlastite ciljeve. To može da se dogodi čak i kada “oslobođena” populacije ne želi takve ciljeve.

Nasuprot tome, realističan kapacitet koji se oslanja na vlastite snage da se okonča diktatura ili dugi oblik represije nije usmeren samo na trenutni sistem represije. Taj kapacitet za samostalno oslobođenje takođe umanjuje kredibilitet lažnoj tvrdnji vlade koja interveniše da je njen cilj da promoviše veću slobodu ili pravdu kada joj je cilj nešto sasvim drugo.

U prošlosti je bilo spontanih ili improvizovanih nenasilnih borbi protiv diktature i drugih oblika represije. One su dovodile do različitih rezultata: neuspeha, uspeha i pomešanih posledica. Ti javni protesti, odbijanja saradnje i intervencije represivnim sistemima i autokratskim vladarima nisu samo stvarali trenutne probleme. Ponekad su dovodili čak i do kolapsa represivnih sistema i brutalnih diktatura.³

Nekoliko nenasilnih borbi uključivalo je harizmatične ličnosti, kao što je Mahatma K. Gandhi. Međutim, ti slučajevi nisu tipični. Istorija upotrebe ove tehnike koja se često zanemaruje opovrgava većinu rasprostranjenih stereotipa i predrasuda o nenasilnoj borbi.

U proteklim decenijama došlo je do nekoliko revolucija i pobuna poznatih kao obojene revolucije. To uliva nadu jer su značajni rezultati postignuti učešćem masa u predominantno nenasilnoj borbi. Postignuti rezultati su zavisili od različitih faktora, uključiv situaciju, poznavanje ranijih iskutava, prisustvo ili odsustvo pametne strategije, stepen u kome je bilo moguće pravljenje plana i njegova primena, kao i metoda koje su korišćene.⁴

³ Vidi: Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent Publishers, 1973); Gene Sharp, *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential* (Boston: Extending Horizons, Porter Sargent Publishers, 2005) i Ronald M. McCarthy i Gene Sharp, u saradnji sa Bradom Bennetom, *Nonviolent Action: A Research Guide*. New York and London: Garland Publishing, 1997.

⁴ Listu faktora koji utiču na to da li će primenom nenasilne akcije biti ostvareni ciljevi ili ne vidi u: Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, str. 815-817.

Prevazilaženje ranijih iskustava

Još uvek mnogo može da se nauči o tome na koji način funkcioniše ova nenasilna tehnika. Međutim, istorijska primena i znanje koje sada imamo napredovalo je do tačke kada se u konfliktima samo može očekivati veće korišćenje. A što je veoma značajno, sa većim znanjem, mudrim strateškim kalkulacijama, sve većim iskustvom, planiranjem i sve većom veštinom, uspešnost budućih nenasilnih borbi protiv represije gotovo sigurno može biti znatno veća. To ne bi trebalo da nas iznenadi budući da rezultati gotovo svake akcije mogu biti značajno bolji promišljenim naporima.

U poređenju sa drugim mogućim načinima delovanja koje smo prethodno pomenuli, strateški planirana nenasilna borba izgleda kao ozbiljna opcija u naporu da se postigne demokratičniji, slobodan i pravedan sistem. Treba čestitati pojedincima i grupama koji odluče da istraže potencijal ovog načina za postizanje veće slobode i pravde. Pred njima je težak zadatak.

Do velike promene neće doći samo energičnim zastupanjem dugoročnog cilja i protestovanjem protiv statusa kvo. Neophodna je odgovorna, mudra i efikasna strateška akcija. U slučaju represije strateška nenasilna borba može postati uspešna alternativa, kako nasilju, tako i pasivnoj potčinjenosti.

Cilj ovog teksta i preporučene literature je da pomogne onim pojedincima i grupama koji, suočeni sa represijom, žele da bolje upoznaju i razumeju prirodu i potencijal strateške nenasilne borbe. Glavna teza iznesena u tekstu je da strateško planiranje može znatno doprineti tome da primena nenasilne borbe bude mnogo uspešnija nego protesti i otpor bez starteškog planiranja. I, što je veoma značajno, razmatranje do čega može doći nakon ovog početnog konflikta zahteva razmišljanje unapred i određeno planiranje postkonfliktnog političkog poretka.⁵

Pragmatičan i strateški

Ovaj pragmatičan i strateški pristup zasnovan je na realnosti, a ne na uverenjima, iako oni mogu biti kompatibilni.⁶

Namena ovog vodiča je da grupi koja želi da prekine diktaturu ili drugu vrsu represije i zameni je slobodnijim i pravednijim sistemom pomogne da napravi plan

⁵ Vidi kasniju diskusiju o opanostima od državnog udara.

⁶ Za opis nekoliko tipova principijelnog nenasilja vidi: Gene Sharp, *Gandhi as a Political Strategist with Essays on Ethics and Politics*, Poglavlje 10, “Types of Principled Nonviolence”, str. 201-234. Za analizu odnosa prema principijelnom i pragmatičnom pristupu, vidi Poglavlje 13, “Nonviolence: Moral Principle or Political Technique? Clues From Gandhi’s Thought and Experience”, str. 273-309. Vidi takođe Šarpovo predavanje “What are the Options in Acute Conflicts for Believers in Principled Nonviolence?” od 22. septembra 2006. na Institutu za međunarodni mir Univerziteta Notr Dam. Dostupno na veb-sajtu www.aeinstein.org.

kako da na efikasan način vodi borbu. Na koji način ljudi mogu da koriste dostupne resurse kako bi prekinuli represiju i zamenili je trajnim, slobodnim i pravednim sistemom? Racionalnim planiranjem moguće ljudske žrtve svode se na minimum. Određene metode mogu biti naročito provokativne i od demonstranata učiniti lake mete za vojsku diktatora. Nasuprot tome, neke druge metode imaju veći uticaj dok ne povećavaju verovatnoću da će doći do ljudskih žrtava. Na primer, jedan plan može da bude da demonstranti marširaju ulicom prema vojsci koja je naoružana automatskim puškama. Drugi plan može biti da se demonstranti utišaju, napuste ulice i neko vreme ostanu kod kuće.

Sticanje novog znanja

Nekoliko nas se već godinama bavi primenom nenasilne borbe za oslobođenje od represije, sa fokusom na prenošenju osnovnih principa nenasilne akcije i značaja strateškog planiranja putem predavanja, tečajeva i radionica. Jedna osoba ili tim ih nudi već preko jedne decenije u različitim zemljama Evrope i Azije.

Sadržaj jednog dela ovih prezentacija je uvodnog karaktera, dok je sadržaj ostalih veoma napredan. Ponekad se prezentacije nude kao tečaj koji traje do dve nedelje sa jutarnjim i popodnevnm sesijama. Fokus dvonedeljne radionice sa predavanjima je na tome da grupa kasnije može planirati veliku strategiju za svoju borbu.

Ova predavanja, tečajevi i radionice su svojevremeno delovali kao adekvatni. Postavlja se pitanje, međutim, na koji način oni mogu biti evaluirani. Jasno je da usmene prezentacije mogu biti korisne i produktivne kada je reč o predstavljanju ove teme novim ljudima i privlačenju interesovanja koje je ranije bilo malo ili ga nije bilo uopšte. Usmene prezentacije u obliku "treninga" koji prethode određenj demonstraciji u ograničenoj kampanji takođe mogu biti veoma korisne u pripremi učesnika i povećati njigovu efikasnost tokom planiranih demonstracija.

Iako su pozitivni efekti usmenih prezentacija značajni, one su nedovoljne za uspešno strateško planiranje. Znanje i razumevanje neophodni za strateško planiranje nenasilne akcije i njegovu uspešnu primenu ne mogu na adekvatan način da budu preneseni putem govora i radionica. To se takođe odnosi i na diskusije, pa čak i onda kada su neki od učesnika dobro upućeni. Isto to se odnosi i na predavanja, čak i ako su predavači veoma upućeni i iskusni.

Usmene prezentacije su prilično neadekvatne:

- za prenošenje naprednog znanja i
- za pripremu slušalaca da razviju strateške analize.

Vremenom se ispostavilo da su grupe koje su prošle kroz predavanja, tečajeve i radionice i dalje bile nesposobne za samostalno planiranje velikih strategija za konflikte u kojima su učestvovala. Često su bile nesposobne da pripreme strategije i za manje, ograničene kampanje sa skromnijim ciljevima.

Nakon izvesnog vremena često je malo pokazatelja da li su učesnici apsorbovali prezentovane osnovne informacije kako bi to imalo uticaja na njihove kasnije

odluke i poteze, a kamoli da li su ih one osposobile za planiranje strategija. Mnogi ljudi imaju ograničenja u razumevanju samo na osnovu slušanja. Izgleda da je količina i vrsta potrebnog znanja i razumevanja nenasilne borbe suviše velika i suviše kompleksna da bi bila odmah apsorbovana samo na osnovu usmenih prezentacija.

Prilično interesovanje privukao je pristup “treniranja trenera”. Na površini to deluje kao koristan način da se pomogne velikim grupama ljudi da steknu kompetenciju za nenasilne akcije za buduće demonstracije. Instrukcije zasnovane na ovom modelu mogu doprineti tom određenom cilju. Ovaj pristup je, međutim, veoma problematičan za napredne svrhe.

Skoro po definiciji, ovim pristupom se niko ne može pripremiti da planira strategiju na bilo kom nivou. To je zato što ovaj pristup zanemaruje količinu znanja koja je potrebna onome ko namerava da planira strategije. Time se takođe pretpostavlja da se neophodno znanje i razumevanje usmeno može preneti dva puta i potom primeniti u strateškom planiranju. To je krajnje problematično. Uputstvo za strateško planiranje ponuđeno u ovom tekstu ostaje relevantno.

Postoje dobri razlozi da se istraže dodatni načini na koje bi grupe pod represijom mogle naučiti kako da planiraju vlastite strategije za borbu za oslobođenje. Moguće je da se neophodno znanje i razumevanje može bolje apsorbovati ako se primene druga sredstva.

Baltičko i balkansko iskustvo

Postoje najmanje dva slučaja neuobičajeno uspešnih rezultata izloženosti informacijama o nenasilnoj borbi. To su konsultacije sa liderima za nezavisnost u Litvaniji, Latviji i Estoniji 1991. godine i radionice održane 2000. godine Srbima koji su želeli da stave tačku na Miloševićevu diktaturu. Ova dva slučaja su dovoljno različita od ostalih da zaslužuju pažnju.

Tri male, prethodno nezavisne Baltičke nacije, anektirao je Sovjetski savez, okupirala nacistička Nemačka i ponovo inkorporirao Sovjetski savez. Ti događaji doveli su do katastrofalnih promena, velikih uništavanja, masovnih ubistava, deportacija, promena u populaciji i nametanja okrutnih režima.

Protiv tih mera vođeni su različiti oblici otpora.

Veliki gerilski otpor protiv sovjetske vlasti vođen je u Litvaniji (1944-1952), Letoniji (1941-1944/45) i Estoniji (1944-1949). Posle završetka gerilske borbe i u određenoj meri tokom nje, populacije su vodile veoma velike nenasilne proteste i pružale otpor. Ove akcije su vođene kasnijih godina, uz ohrabrenje ili pomoć političkih partija koje su se zalagale za nezavisnost i koje su na kraju došle i na vlast.

Ti rani pokreti su bili u potpunosti samonikli i, koliko je poznato, bez uticaja informacija o nenasilnoj borbi spolja.

Nakon što su se već odirgali veoma značajni nenasilni protesti i otpori, predstavnici Instituta „Albert Ajnštajn“ su 1991. godine u Estonij, Letoniji i Litvaniji

održali konsultacije o prirodi nenasilne borbe i civilne odbrane.⁷ Prve konsultacije su vodili Džin Šarp, Brus Dženkinisi Piter Ekerman, a druge Džin Šarp i Brus Dženkins.⁸ Oni su se susreli sa članovima stranke koja se zalagala za nezavisnost i sa liderima i izabranim funkcionerima vlade. Takođe održali predavanja i neformalne razgovore sa visokim funkcionerima vlade, komitetima i članovima parlamenta. U fokusu svih tih istraživanja bili su priroda i potencijal nenasilne borbe. Konsultanti nikoga nisu savetovali šta da čini.

Adrijus Butkevičijus, tada na čelu nacionalne odbrane Litvanije, dobio je prvu verziju nove knjige *Civilian-Based Defense*⁹ od dr Gražine Miniotaite iz Akademije nauka Litvanije. Ona je dobila prvu verziju od Šarpa i Dženkinsa na konferenciji u Moskvi. Butkevičijus je napravio pedeset kopija knjige i razaslao ih širom Sovjetskog saveza, uključiv i susedne Letoniju i Estoniju. Pošto je pročitao knjigu, Butkevičijus je uzviknuo: „O, pa tu postoji sistem!”¹⁰

Raniji improvizovani simbolični protesti (kao što je ljudski lanac više od dva miliona ljudi koji je povezivao baltičke prestonice) kasnije je dobio formu sistematičnog i promišljenog zvaničnog nenasilnog otpora i bojkota.¹¹

⁷ Planirano organizovano nenasilno uskraćivanje saradnje i otpor stranoj okupaciji i državnim udarima.

⁸ Konsultacije na poziv litvanskog ministra inostranih poslova održane su od 24. aprila do 1. maja 1991. Do drugog putovanja u prestonice Rusije, Litvanije, Letonije i Estonije došlo je između 14. novembra i 7. decembra 1991. Održali su diskusije o potencijalu organizovanog civilnog otpora kako bi se zaustavili pokušaji državnih udara i strane invazije. Vidi dvogodišnji izveštaj Instituta Albert Ajnštajn 1990-1992, str. 5-9 (Cambridge, Massachusetts, 1993). Posle prvog putovanja, na zahtev Adrijusa Butkevičijusa, Brus Dženkins je sastavio opširne beleške o civilnoj odbrani za tim istraživača odela nacionalne odbrane Litvanije.

⁹ Džin Šarp uz asistenciju Brusa Dženkinsa, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1990.

¹⁰ Butkevičijus je naručio prevod dela *Civilian-Based Defense* za internu upotrebu u vladi. Letonski ministar odbrane Talavs Junzis je takođe obezbedio da se delo brzo prevede na letonski kako bi se koristilo u vladi. Engleski original koristio je državni ministar Rajvo Vare u Estoniji. Ova knjiga je kasnije objavljena na sva tri jezika, estonski prevod objavio je Informare iz Talina, izdanje na letonskom objavio je Junda Publishers iz Rige, dok je prevod na litvanski objavio Mintis Publisher iz Vilniusa, ali uz podršku ministara zaduženih za odbranu u sve tri države.

Tokom drugog putovanja Šarp i Dženkins su se susreli ne samo sa litvanskim zvaničnicima odbrane nego i sa ministrom odbrane Talavsom Junzison u Letoniji i sa ostalim članovima letonskog vrhovnog saveta i zvaničnicima zaduženim za odbranu. U Estoniji, Šarp i Dženkins su se susreli sa državnim ministrom Rajvom Vareom, kao i sa članovima Komisije za odbranu i zvaničnicima zaduženim za odbranu i ostalim vladinim funkcionerima. Državni ministar Vare poslao je instrukcije za nenasilni otpor političkim centrima širom Estonije, ali namerno nije zadržao primerke u svom kabinetu.

U decembru 1991. godine Butkevičijus je odao priznanje delu *Civilian-Based Defense* kao osnovi za pripremu nenasilnog otpora sovjetskoj okupaciji, najpre u januaru i potom u avgustu 1991.

¹¹ Vidi: Olgerts Eglitis, *Nonviolent Action in the Liberation of Latvia* (Cambridge, Massachusetts: Albert Einstein Institution, 1993) i Gražina Miniotaite, *Nonviolent Resistance in Lithuania* (Boston: Albert Einstein Institution, 2002).

Za podrobniju i detaljniju studiju nenasilne borbe za oslobođenje vidi: Valdis Bluzma, Talavs Jundzis, Janis Riekstins, Gene Sharp i Heinihs Strods, *Non-violent Resistance: the Struggle for Renewal of Latvian Independence (1945-1991)*. Riga: Letonska akademija nauka, UlzeUmpale, Akadimijas laukums 1, Riga LV-1050, 2009.

Stvaranje novih institucija koje podržavaju nezavisnost, kao i izmene u postojećim institucijama u cilju promocije nezavisnosti bile su glavne karakteristike ovih pokreta. Sovjetski predsednik Gorbačov proglasio je nevažećim deklaracije nezavisnosti baltičkih zemalja.

Adrijus Butkevičijus, kasnije ministar odbrane, odao je priznanje knjizi o civilnoj odbrani kao osnovi litvanske strategije. Ministar odbrane Letonije Talavs Junzis i državni sekretar Rajvo Vare slično su je ocenili.

Predsedavajući predsedništva Vrhovnog Sovjeta Boris Jeljcin je 13. Januara 1991. godine sa liderima tri baltičke zemlje potpisao zajednički dokument u Talinu. Zajednička deklaracija je pozivala na međusobnu pomoć i asistenciju i protest protiv bilo kakve vojne intervencije. Pregovori su kasnije doveli do potpunog povlačenja sovjetske vojske.

U velikim demonstracijama u Litvaniji izgubljeno je 14 ljudskih života na televizijskom tornju i, nakon sticanja nezavisnosti, šest na graničnom prelazu. U Letoniji je šest ljudi izgubilo život, a u Estoniji nije bilo žrtava. Ipak sve tri baltičke nacije su se uspešno otopile od Sovetskog saveza uprkos njihovim osetljivim geostrateškim pozicijama, okupaciji sovjetske armije i ogromnoj vojnoj nadmoći Sovjetskog saveza.

Krajem 90-tih godina u Srbiji su često na veoma niskim temperaturama održavani improvizovani simbolički nenasilni protesti protiv diktature predsednika Miloševića. Informacije o nenasilnim protestima preneo je Robert L. Helvi tokom radionice koja je održana u Budimpešti 2000. godine. Učesnici su bili mladi Srbi iz organizacije Otpor. Helvi je kombinovao vlastite sistematske prezentacije sa preporučenim tekstovima iz *Od diktature do demokratije* i *Politika nenasilne akcije* Džina Šarpa. Ova radionica je imala veoma pozitivne rezultate. Helvi je učesnicima dao kopije ovh knjiga da ih ponesu u Srbiju. Delo *Od diktature do demokratije* koje je objavljeno je u Srbiji u izdanju organizacije Građanske inicijative, takođe je imalo veliki uticaj.¹²

Srđa Popović, vodeći strateg srpske grupe koja se susrela sa Helvijem u Budimpešti prethodno je proučavo prakse različitih organizacija i institucija. On je tragao za strategijom i prethodnim iskustvima relevantnim za preduzimanje akcije da se okonča Miloševićeva diktatura. Nakon što je proučio *Politiku nenasilne borbe*, Srđa Popović je napisao: “Šarpovo delo pruža zapanjujuće uspešan plan za konfrontaciju sa brutalnim režimom tako što se stanovništvo uključuje u pluralnu, nenasilnu borbu za samooslobođenje.”¹³

¹² Tekst na engleskom im je dao Mark Zelaskiewz iz Kalifornije.

¹³ “CANVAS TOTAL INDEX: Serbian Arena for NonViolent Conflict: An Analytical Overview of the Application of Gene Sharp’s Theory of Nonviolent Action in Milosovic’s Serbia.” fotokopiran tekst, str. 8, Beograd, 2001. CANVAS je akronim za Centre for Applied NonViolent Action and Strategies u Beogradu, Srbija.

Srđa Popović i njegove kolege fokusirali su se na šest neophodnih izvora političke moći¹⁴ koji daju ključ za destabilizaciju represivnih režima, čime dolazi do njihovog slabljenja i dezintegracije.

U sve tri baltičke zemlje i u Srbiji bilo je pet zajedničkih faktora.

1. Sve četiri zemlje su bile pod ekstremno okrutnim režimima.
2. Svaka od njih je u godinama koje su prethodile prošla kroz velike ali neuspješne nasilne borbe.
3. Već je do 1990. godine, u slučaju baltičkih zemalja, i do 2000. godine, u slučaju Srbije, došlo do velikih samoniklih opštih nenasilnih otpora.
4. U usmenim prezentacijama i diskusijama iskristalisala se ideja da se uključe spoljni specijalisti sa dugogodišnjim iskustvom u istraživanju i analizi nenasilne borbe protiv diktature, strane okupacije i državnih udara.
5. Uz usmene prezentacije, vladinim i nevladinim političkim liderima u slučaju Baltika i nevladinim političkim liderima u slučaju Srbije bili su dostupni i važni štampani materijali o političkoj moći i nenasilnoj borbi protiv diktature i agresije.

Rano planiranje

Planiranje i promišljanje na koji način neki nenasilni protest ili borbu učiniti uspešnom su i poželjni i mogući. Takvo planiranje nije u potpunosti novo. U prošlosti ima čitav niz primera.

Planiranje je postojalo i u ranijim malim kampanjama, kao što su bojkotovanje autobusa ili sit-in protesti protiv rasne segregacije u Sjedinjenim Državama. Slično tome, decenijama su postojale taktičke pripreme za dnevne i sedmične protestne marševe za mir, socijalnu pravdu, pravo glasa za žene, građanska prava, ljudska prava i zaštitu okoline.

U različim generalnim štrajkovima u različitim državama planirani su i pripremani protesti. Gledajući unazad do američke kolonijalne nenasilne borbe protiv britanske vlasti od 1756. do 1775. godine ne samo da je postojala taktika nego čak i dugoročno strateško planiranje.¹⁵

Pravu istorijsku retkost predstavlja tako briljantan intuitivni strateg kao što je bio Mahatma K. Gandi, koji je osmislio strategiju koju je trebalo sprovesti u taktičkim koracima.

Osamdesetih godina u Poljskoj mase ljudi su izvojevale samooslobođenje vođene istorijskim iskustvom i uz teškoće u borbama nezavisnog sindikata Solidarnost i njemu bliskih gurpa. U Srbiji 2000. godine unapred je kalkulirano, vršene su pripre-

¹⁴ *The Politics of Nonviolent Action.*

¹⁵ Vidi: Walter H. Conser, Jr., Ronald M. McCarthy, David J. Toscano i Gene Sharp, urednici, *Resistance, Politics, and the American Struggle for Independence, 1765-1775*; Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 1986. Posebno obrati pažnju na Appendix F, Continental Association, October 1774.

me i strateško planiranje za obaranje Miloševićeve diktature.

U mnogim konfliktima u kojima je pokrenuta nenasilna borba ovo ipak nije bio slučaj. Uz često potpuno odsustvo strateških kalkulacija planiranje je povremeno bilo neadekvatno. Uprkos tome, bilo je i velikih uspeha. Takođe treba primetiti da je u mnogim slučajevima bilo samo ograničenih benefita. Bilo je katastrofalnih poraza i strašnih žrtava, kao na trgu Tijenanmen u Pekingu. U budućnosti, uporedo sa većim uspesima, moraju se izbeći i takvi porazi i žrtve.

Potpunije i bolje strateško planiranje moglo bi uticati na to da se poveća uspešnost nenasilne borbe protiv ekstermne represije i da se smanje žrtve. Međutim, zavisnost od spoljnih saveznika da obezbede planiranje može se pokazati kao rizična i ne dovoljno mudra strategija. Poželjno je da znanje neophodno da se razvije strategija bude odmah dostupno kako bi ljudi pod diktaturom i drugim oblicima represije mogli samostalno da planiraju oslobođenje od represije.

Novi model za samostalno planiranje?

Kao što je već rečeno, izgleda da kada je reč o strateškom planiranju, usmene prezentacije pružaju slabije razumevanje nego pažljivo proučavanje štampanih prezentacija i analiza. Štampani materijal se može čitati po potrebi i na mestu izbora i, ukoliko je potrebno, može se proučavati polako, uz ponavljanja i podsećanja.

Ovaj tekst se bavi razvojem novog modela koji bi pomogao pojedincima i grupama koji želi da prouče potencijale nenasilne borbe za oslobođenje od represije. Ovaj model može pomoći i ljudima da razviju vlastito poznavanje, razumevanje i promišljanje, tako da dođu do vlastitih uvida na koji način efikasnije da deluju u konfliktima sa ekstremnim oponentima. Kako bi se to postiglo, neophodno je ozbiljno proučavanje izabраних tekstova o delovanju nenasilne borbe i analiza njenog potencijala u političkim konfliktima u kojima može da se očekuje žestoka represija.

Ukoliko analiza u ovom dokumentu bude ocenjena kao potencijalno korisna, ohrabruje njeno širenje i proučavanje preporučenih tekstova o nenasilnoj borbi. Širenje znanja i razumevanja takođe može da predstavlja kontratežu mogućoj elitiističkoj tendenciji. Produbljeno znanje može biti prezentovano velikom broju ljudi umesto da ostane privilegija manjine.

Sposobnost planiranja buduće borbe za oslobođenje i njegovu odbranu može se raširiti. To može da ima velike posledice. Ovaj alternativni pristup znanju, ukoliko bude pažljivo primenjen, na kraju bi pojedince i grupe trebalo da osposobi za samostalnu pripremu velike strategije za veliki konflikt. To bi takođe pomoglo ljudima da pripreme pojedinačne strategije za ograničene kampanje.

Pametna velika strategija omogućuje učesnicima u borbi da deluju tako da se kumulativno približavaju postizanju svojih ciljeva u konfliktu. To mogu da čine dok se u isto vreme odupiru merama, potezima i represiji svojih tlačitelja.

Ova postignuća ne mogu biti servirana na srebrenom tanjiru. Studije i plani-

ranje ovde preporučeni mogu dati pozitivne rezultate samo kada novopridošli ovom prisutpu osnaženja samostalno prošire iskustvo. Tek je tada, uz pomoć kvalitetne analize i brižljivog planiranja, disciplinovane i hrabre akcije, moguće od postojećeg represivnog sistema doći do boljeg društva izgrađenog na osnovama odgovornosti i slobode.

Tri vrste znanja

Na osnovu proučavanja, posmatranja i analize, znamo da su neophodne tri vrste znanja kako bi ljudi razvili kompetentnu veliku strategiju i došli do uspešne borbe za oslobođenje, a to su:

- (1) poznavanje konfliktne situacije, neprijatelja i društva i njegovih potreba;
- (2) poznavanje suštine prirode i funkcionisanja tehnike nenasilne akcije i
- (3) znanje i sposobnost da se analizira, razmišlja i strateški planira.

Neizumorno je i potencijalno opasno za neku grupu da započne borbu protiv diktature ili bilo kog drugog sistema represije, ili čak da pokuša da pripremi veliku strategiju za takvu borbu bez ove tri vrste znanja.

Na osnovu toga se preporučivalo da se spoje tri grupe, od kojih svaka ima jednu od ove tri ekspertize, i da ih podele sa ostalima. Smatralo se da tri grupe u istoj sobi zajednički mogu da stvore dobru veliku strategiju. Nažalost, spajanjem tri grupe, od kojih svaka ima samo jednu od tri vrste znanja, ne može se postići potreban rezultat.

Do toga dolazi zato što ekspertiza svake grupe ostaje u svesti njenih članova. Analitički kapacitet koji može da dovede do mudre velike strategije zahteva integraciju ova tri tipa znanja i mišljenja. Sve tri vrste znanja moraju da budu prisutne u svesti osoba koje pripremaju nacrt strategije, a ne samo unutar tri spojene grupe.

Neophodno je proučiti na koji način svaka od ove tri vrste znaja i umeća može biti integrisana kako bi bio formulisan dobar veliki plan za postizanje osnaženja i demokratije. Ovo integrisano znanje potrebno je i za planiranje ograničenih komponentata kampanja koje imaju za cilj manje ciljeve.

(1) Poznavanje konfliktne situacije, protivnika i društva

Ljudi koji žive pod diktaturom ili drugim oblikom represije verovatno već dobro poznaju sistem u kojem žive. Prema tome, imaju određeni potencijal moći. Potencijal moći se odnosi na kvalitete, sredstva, kapacitete koji, ukoliko se pokrenu i primene, mogu omogućiti grupi da efikasno koristi značajnu snagu u konfliktu.

Sledeća pitanja mogu biti od koristi u sistematizaciji ovog znanja.

- Oko čega je konflikt nastao?
- Koliko su značajni problemi za svaku stranu?

- Da li se problemi, ili njihov intenzitet, menjaju tokom vremena?
- Koliko je svakoj od strana lako ili teško da da ustupke onoj drugoj?
- Da li su mogući ustupci korisni ili štetni za one koji pružaju otpor represiji?
- Na koje sve načine stanovništvo koje pruža otpor može mobilizovati druge pojedince ili grupe da učestvuju u borbi oko ovih problema?
- Na koji način realni problemi mogu da se iskoriste da bi se povećala mobilizacija otpora, smanjila podrška protivnicima i privukli pripadnici neprijateljskih grupa i treće strane?

Prilikom procenjivanja trenutne situacije u državi, moglo bi biti korisno da se pripremi procena apsolutnih i komparativnih snaga sisteme represije i postojećih i potencijalnih demokratskih pokreta. Koje su prednosti i nedostaci protivnika? Gde su oni koji pružaju otpor jaki, a koje su njihove slabe tačke? To može da se učini pravljenjem strateške procene.

Strateška procjena je objašnjena u sljedećoj literaturi: *Waging Nonviolent Struggle*, str. 525-541; Robert L. Helvi *On Strategic Nonviolent Conflict*, str. 47-65 i 165-166. Strana: 38. Ukupan broj strana do sada: 59.

U razvijanju strateške procene, međutim, neophodno je paziti da članovi grupe za strateško planiranje ne postanu opsednuti detaljima te u ukupnoj situaciji zanemare glavne faktore.

Bitno je poznavati jake i slabe tačke i jedne i druge strane, njihove izvore moći i mogući uticaj korišćenja moći obe strane u otvorenom sukobu. Koji je odnos između ovih prednosti i mana? Kao i, *na koji način se jake i slabe strane dve strane mogu promeniti?*

Jasno je da je poželjno imati naprednu svest o sredstvima nasilne represije i drugih kontrolnih mehanizama koje protivnik može primeniti u naporu da zaustavi nekooperativnost i otpor. Ta informacija mora biti uzeta u obzir prilikom planiranja predstojećeg konflikta.

Represivni režim suočen sa jakim otporom može primeniti ekstremne mere represije i nasilja. Moraju se razmotriti i psihološke, socijalne, ekonomske i političke kontramere. Takođe treba proceniti kapacitet i spremnost stanovništva koje pruža otpor da istraje u borbi za oslobođenje, uprkos represiji i drugim kontramerama opomenata.

(2) Temeljno poznavanje prirode i funkcionisanja tehnike nenasilnog delovanja

Poznavanje ove nenasilne tehnike je u načelu slabo i shvata se na neadekvatan način. Mnogi imaju pogrešne pretpostavke o njoj. Možda smatraju da je dobro razumeju, ali često stvari stoje drugačije.

U jednom smislu, nenasilna borba je veoma jednostavna. Ali u isto vreme ona je krajnje kompleksna. Neophodno je više od elementarnog poznavanja ovog

fenomena da bi bilo moguće mudro i produktivno strateško planiranje. Niko ne može planirati veliku strategiju koja bi se u velikoj meri oslanjala na upotrebu nenasilne borbe i strategija za kampanje pojedinih komponenata, bez prethodnog izuzetno dobrog poznavanja ove tehnike.

Veoma česta pojava neadekvatnog znanja i razumevanja ove tehnike znači da grupe i individue koje prepoznaju moguću korist od nenasilne borbe ne treba da srljaju u akciju bez prethodnog pažljivog proučavanja i priprema.

Ne treba da pokušavaju ni da odmah učestvuju u formulisanju velike strategije za borbu niti pojedinačnih strategija za manje kampanje. Prihvatanje onoga što ne znamo može biti veoma korisna odbrana protiv simplifikiranih i opasnih pretpostavki koje mogu dovesti do problema i neuspeha. Odsustvo dobrog poznavanja ove tehnike prisutno je gotovo svuda. Tek u poslednjim decenijama to se ispravља zahvaljujući publikacijama na engleskom jeziku.

Iako još uvek daleko od savršenog, mnogo potrebnog znanja i razumevanja neophodnog za učešće u strateškom planiranju sada je dostupno u studijama na engleskom jeziku. Na drugim jezicima dostupnost tog znanja je oskudnija. Često ne postoje ni tačni ekvivalenti u terminologiji na drugim jezicima. Pojmovi i terminologija ranije su bili neadekvatni ili u potpunosti odsutni i u studijama na engleskom jeziku. Sve to otežava prevođenje literature sa engleskog jezika.

Napori da se stekne novo znanje i da se razume nenasilna borba zahtevali su i novu terminologiju i redefinisane postojećih pojmova.¹⁶ Zahvaljujući tome poboljšana je komunikacija o ključnim pojmovima i idejama.¹⁷ Prevodi na nekoliko stranih jezika i ključnih termina i najznačajnijih tekstova dostupni su na veb-sajtu Institucije „Albert Ajnštajn“.¹⁸

Većinu preporučenih tekstova o nenasilnoj akciji napisao je jedan autor. Žalosno je što je tako i što oblast nenasilne borbe protiv represije nije proučena i razmotrena u meri u kojoj zaslužuje. Izbor literature je, međutim, napravljen na osnovu sadržaja a ne na osnovu autorstva. Nismo pronašli odgovarajuće studije drugih autora koje pokrivaju isti sadržaj. Druge značajne studije o nenasilnoj akciji koje ovde nisu navedene mogu biti korisne kasnije kao dopunska literatura.

Izbor preporučene literature je napravljen sa pretpostavkom da su čitaoci pre svega zainteresovani za primenu ove tehnike u borbi protiv diktature. Kao što je prethodno rečeno, ovi tekstovi takođe mogu da budu korisni i kao priprema za suočavanje sa akutnim konfliktima, naročito onima koji imaju za cilj zamenu socijalne i ekonomske represije pravednijom politikom i institucijama.

Nuđenje uputstva u obliku studije u vreme kad ljudi misle da su spremni za akciju može biti zbunjujuće ili čak iritantno. Često smo приметили takvu reakciju.

¹⁶ Vidi novi rečnik tehničkih termina Džina Šarpa, koji će uskoro biti objavljen pod naslovom *Dictionary of Civilian Struggle*.

¹⁷ Vodič za prevođenje tekstova o nenasilnoj borbi dostupan je na veb-sajtu Institucije „Albert Ajnštajn“ www.aeinstein.org.

¹⁸ www.aeinstein.org

Oni koji razmišljaju o tome da preduzmu nenasilnu borbu u budućnosti po pravilu pretpostavljaju da već dovoljno poznaju ovu opciju i da nema potrebe da troše vreme na dodatno čitanje. To gotovo nikad nije tačno.

Takav stav i navika su u najboljem slučaju recepti za neadekvatno strateško planiranje, a u krajnjem slučaju uvod u katastrofu.

(3) Sposobnost da se strateški razmišlja i planira

Oni koji žele da planiraju mudru strategiju za uklanjanje represije treba da povećaju svoje kapacitete tako što će:

- proučavati preporuke za planiranje strategija;
- samostalno razmišljati i mudro planirati;
- biti spremni za preuzimanje odgovornosti i
- razvijati sposobnost strateškog razmišljanja i kompetentnog planiranja strategija.

Drugim rečima, planeri moraju da predvide kako će se grupa ponašati da bi to bilo u funkciji postizanja cilja. Sve to mora da se učini u kontekstu borbe sa diktatorskim ili dominantnim protivnicima, koji će verovatno biti spremni i pripravnici da odgovore grubim represivnim merama

“Razmišljati strateški” znači proračunati na koji način delovati realistično kako bi se promenila situacija i ostvarenje željenog cilja postalo izvesnije. To je potpuno suprotno od naglašavanja njegove poželjnosti ili opozicionog izjašnjavanja.

Pravljenje plana za postizanje dugoročnog cilja podrazumeva proračunavanje koje sve akcije treba preduzeti kako bismo se približili željenom cilju. Prilikom planiranja dugoročne velike strategije treba obratiti pažnju na nekoliko anticipiranih ograničenih kampanja u okviru dugoročnog konflikta.

Planovi treba da uključe način na koji će dugoročni konflikt biti započet, kako razviti aktivnosti i na koji način podstrategije i pojedinačne kampanje za ograničene probleme treba da doprinesu konačnom ostvarenju primarnog cilja.

Razmišljati strateški takođe znači da moramo naučiti na koji način reagovati na poteze protivnika ili bilo koje osobe ili grupe koja priželjkuje neuspeh nenasilne borbe.

Osnovna strateška razmatranje: izvori moći protivnika

Realistično strateško planiranje podrazumeva identifikaciju izvora moći protivnika i proučavanje da li i ukoliko je odgovor potvrđan, na koji način oni koji pružaju otpor mogu smanjiti ili ukinuti dotok ovih izvora.

U Srbiji, tokom stvaranja plana za destabilizaciju Miloševićeve diktature, Srđa Popović i njegove kolege su se fokusirali na identifikovanje šest izvora političke moći vladara.

Obnovi: *The Politics of Nonviolent Action*, str. 11-12 i str. 744-755. Nema nove literature.

Šest identifikovanih izvora moći su autoritet (legitimitet), ljudski resursi, veštine i znanje, neopipljivi faktori, materijalni resursi i sankcije (kazne). Snabdevanje vladara svim ovim izvorimim moguće je podrškom, pomaganjem, poslušnošću i saradnjom stanovništva i društvenih institucija. Grupe i institucije koje vladare snabdevaju neophodnim izvorima moći Rober L. Helvi je nazvao "potpornim stubovima" režima.

Grupe za potporu i institucije nisu garantovani izvori moći. Stepenn njihove podrške će uvek donekle varirati i oni mogu biti namerno promenjeni. Kada potporni stubovi postanu nepouzdana, kada opadnu ili čak prekinu dotok šest izvora moći, represivni režim je oslabljen. Ukoliko je prekinut dotok neophodnih izvora moći, represivni režim potencijalno može postati nemoćan i dezintegrisan. Ovi primeri iz srpskog iskustva sugerišu da glavni faktor u formulisanju velike strategije mora da bude test da li će svaka kampanja pojedinačno oslabiti ili ojačati moć protivnika. To se takođe odnosi i na procenu mogućih strategija i ciljeva koji su predviđeni za ograničene kampanje.

Obrnuto je podjednako relevantno: da li će izvori moći onih koji pružaju otpor biti ojačani ili oslabljeni svakom pojedinačnom kampanjom?

Strateški planeri ozbiljno moraju razmotriti navedena pitanja.

Pomoć spolja?

Oni koji uviđaju da ne poseduju dovoljno znanje o nenasilnoj borbi okreću se pomoći spolja za vođstvo. Oni mogu pronaći pojedince i grupe koji će ih rado savetovati i ponuditi im pomoć u radu.

Prihvatanje tih ponuda može biti isto toliko opasno kao i vođenje konflikta bez temeljnog poznavanja nenasilne borbe. Spoljni izvori ne mogu dobro poznavati specifičnu situaciju, trenutnu političku situaciju, kao ni istorijsku pozadinu. Oni možda ne poseduju ni temeljno znanje o nenasilnoj borbi. Vođstvo koje nude može biti loše, što se može završiti neuspehom i velikim žrtvama.

Pored toga, spoljna pomoć ne proizvodi efekat samoosnaživanja. Pojedinci koji prime savet spolja o tome kako da reše svoje teškoće i dalje će biti zavisni od drugih u izlaženju na kraj sa vlastitim problemima.

Dalje, vođstvo koje daju autsajderi nekada može biti primarno motivisano ciljevima grupe spolja koja daje savet, a ne postizanju ciljeva populacije koja je pod represijom. Nekada traženje saveta spolja može rezultirati u gubitkom kontrole nad borbom. Pogrešan i površan savet može naneti veliku štetu.

Može se desiti da autsajderi koji nude podršku u nenasilnoj borbi nude i novac grupi koja pruža otpor, koja je često u teškoj finansijskoj situaciji. U ovakvim situa-

cijama potreban je veliki oprez. Finasijsku pomoć mogu da nude pojedinci, organizacije ili obaveštajne službe. Kasnije se može otkriti da je novčana pomoć u vezi s nekom vrstom kontrole. Ukoliko kontrolu prihvate, otporaši gube sposobnost da samostalno određuju smer delovanja. Ukoliko je ne prihvate, novčana pomoć im može biti ukinuta. Ako novčana pomoć dolazi od inostrane obaveštajne službe, promena u politici sponzorisane vlade može uzrokovati naklo prekidanje finansiranja.

Pored toga, dosadašnje iskustvo sa „prljavim igrama“ u koje su bile uključene strane obaveštajne službe i vlade pokazuje da takve veze mogu naneti veliku štetu demokratskim pokretima za oslobođenje i narušiti njihov kredibilitet. Otkriće da su primali pomoć od obaveštajne službe može jako da naštetiti pokretu i da dovede do diskreditovanja otporaša kao oruđa vlade neprijateljske strane države. To može imati katastrofalne posledice za pokret otpora. U ovom svetlu postaje razumljivije Gandijevo upozorenje da se ne sme zavisiti od spoljne finasijske podrške.

Težnja za temeljnim znanjem

Pokušaj da se isplanira strategija za budući nenasilni konflikt bez adekvatnog obrazovanja i poznavanja je poput poletnog mladog studenta koji u laboratoriji namisice meša nepoznate elemente i sastojke, a da prethodno nije proučio udžbenike hemije. Bez temeljnog poznavanja nenasilne akcije, pojedinci koji preporučuju neki određeni pravac delovanja po svoj prilici će prouzrokovati veliku štetu pokretu.

Potreban je ekvivalent Hipokratovoj zakletvi u medicini za napore da se proširi znanje o nenasilnoj borbi: *prvo, ne čini zlo*. Da bi se ispratilo to upozorenje, neophodno je znati šta nanosi štetu primeni nenasilne borbe.

Kako bi se ispunila potreba za detaljnim razumevanjem nenasilne akcije, posebnu pažnju je potrebno pokloniti proučavanju dostupnih analiza ove tehnike. Preporučeni tekstovi koji slede odabrani su da se prouče tačno preporučenim redom. Nije pametno samostalno ih birati, ili propuštati bilo koji od njih. Kasnije će biti korisna dodatna i različita štiva, ali ne u ovom momentu. Ukoliko nije drugačije naznačeno, autor tekstova je Džin Šarp.

Uvodna literatura

Za analizu slabih tačaka diktatura na nenasilni otpor pročitaj “Facing Dictatorships with Confidence”, u : *Social Power and Political Freedom*, str. 91-112. Strana: 21.

Koncizan uvod u nenasilnu akciju pruža: “There are Realistic Alternatives,” str. 1-48. Strana: 48.

Za ispitavanje realističnih puteva za izlaženje na kraj sa diktaturama pročitaj: “From Dictatorship to Democracy,” str. viii-x, 1-90. Strana: 93.

Literatura za srednji nivo

Analiza moći nenasilne akcije: Robert L. Helvey, *On Strategic Nonviolent Conflict*, str. ix-xii, 1-45 i 67-86. Strana: 69.

Više o nenasilnoj akciji u konfliktima: *Waging Nonviolent Struggle*, str. 13-65, 359-430. Strana: 125. Ukupan broj strana do sada: 436.

Literatura za strateško planiranje i izbor metoda

Za uvod u strateško planiranje ponovo pročitaj: *The Politics of Nonviolent Action*, str. 492-495; *Waging Nonviolent Struggle*, str. 433-446; Helvey, *On Strategic Nonviolent Conflict*,

str. 87-99. Strana: 31.

O uklanjanju izvora moći pročitaj: *The Politics of Nonviolent Action*, str. 11-12 i 744-755. Strana: 14.

O preraspodeli političke moći pročitaj: *Waging Nonviolent Struggle*, str. 423-430. Strana: 8.

Vodič za pripremu strategije ponuđen je u: *The Politics of Nonviolent Action*, 495-510 i *Waging Nonviolent Struggle*, str. 433-508. Strana: 102.

Za diskusiju o tome kako iskoreniti represiju uz minimalne žrtve i sa maksimalnim učincima čitaj: *Social Power and Political Freedom*, str. 161-179. Strana: 19.

O značaju nevladinih institucija čitaj: *Social Power and Political Freedom*, str. 21-67. Strana: 47.

Za analizu odnosa tehnike borbe i socijalne strukture pročitaj *Social Power and Political Freedom*, str. 309-378. Strana: 70.

Za diskusiju o dodatnim aspektima nenasilne akcije čitaj: Helvey, *On Strategic Nonviolent Conflict*, 101-143. Strana: 43. Ukupan broj strana do sada 770.

Osnovna strateška razmatranja: balans zavisnosti

Činovi društvenog, ekonomskog i političkog odbijanja saradnje (koje nazivaju i bojkotima) čine glavnu klasu dostupnih metoda nenasilne borbe.

Ove metode mogu imati značajan uticaj na protivnike ukoliko su uskraćene roba, usluge i durgi izvori moći zaista neophodni i ukoliko su protivnici u tom pogledu zavisni od onih koji pružaju otpor. Ukoliko se zavisnost odnosi na nešto neophodno, uskraćivanje saradnje koje uključuje ograničavanje i prekid snabdevanja potencijalno je veoma moćan oblik borbe.

Ukoliko obe strane zavise jedna od druge kada je u pitanju nešto značajno, konflikt će verovatno biti komplikovaniji. Navedene realnosti moraju biti pažljivo razmotrene prilikom planiranja strategije otpora.

Distribucija i balans zavisnosti snažno utiču na posledice uskraćivanja saradnje. Prema tome, tokom strateškog planiranja potrebno je odgovoriti na sledeća pitanja.

- Koja strana zavisi od druge kada su u pitanju neophodna roba, usluge i izvori moći i u kom stepenu?
- Da li su sve zavisnosti u jednom smeru ili strane zavise jedna od druge na još neki značajan način?
- Da li zavisna strana ili zavisne strane imaju ili mogu da stvore alternativnu robu, usluge i izvore moći koje bi zamenile one koje su nedovoljne ili prekinute usled bojkota druge strane?

Osnovna strateška razmatranja: kakav je status civilnog društva?

Treći značajan faktor koji treba razmotriti je status nezavisnih grupa i institucija društva, *lokus* moći, kao što je već navedeno. U pripremi nacrtu strategija i kasnije tokom njihove primene u otvorenom sukobu, važno je da se razmotre one institucije koje nisu pod kontrolom državne strukture. Ovi *lokusi moći*, mnogi u potpunosti apolitični, mogu da imaju različitu svrhu. Neki mogu biti eksplicite politički. Primena potencijala ovih *lokusa* moći može biti prosvetiteljska (kao obrazovanje), uzdrmati sistem (kao štrajk javnog sektora), ili čak okončati represiju (kao dezintegracija protivničke administracije).

Kumulativno, ove grupe i institucije se često nazivaju “civilno društvo”. Ukoliko društvo ima veliki broj snažnih *lokusa* moći, to može biti osnova za osnaženje populacije u borbi za demokratizaciju. Ovi *lokusi* mogu mnogo pomoći populaciji koja pruža otpor i sprovodi bojkot u cilju ograničenja i prekidanja izvora moći režima. Solidarnošću i pružanjem podrške ova tela takođe mogu pomoći da populacija podnese ekstremno brutalne represivne mere.

Ukoliko društvo nema ove *lokuse* moći u dovoljnom broju i snazi, njihova slabost ili odsustvo mora biti uzeta u obzir prilikom planiranja velike strategije ili strategija za pojedinačne kampanje. Početni koraci dugoročne borbe koja ima za cilj da okonča dikaturu, prema tome, moraće da budu veoma ograničeni i s oprezom režirani.

Da bi dugotrajna borba bila dovoljno jaka da okonča represiju, gotovo je sigurno da je neophodno da postoje *lokusi* moći, da nastanu ili da svesno budu stvoreni i mobilizovani. Ojačavanje ili stvaranje ovih *lokusa*, dakle, mora biti prioritet.

Takvi *lokusi* u formi različitih “saveta” nastali su tokom Mađarske revolucije 1956/57, pre nego što je započeta borba vojnim sredstvima kada je mađarska armija pokušala da pobedi vojsku Sovjetskog saveza. Pošto je vojni otpor slomljen, zapo-

četa je druga faza nenasilnog otpora. Status i stanje *lokusa* moći zahteva pažnju onih koji prave nacrt strategije.

Osnovna strateška razmatranja: da li ciljevi kampanje i njene aktivnosti utiču na slabljenje represivnog režima?

Četvrti faktor koji treba razmotriti u planiranju velike strategije i strategija za manje kampanje unutar nje jeste pitanje da li ciljevi i aktivnosti povećavaju inherentne slabosti ekstremne diktature ili drugog represivnog sistema.

Nasuprot uobičajenim pretpostavkama, ekstremne diktature i drugi sistemi dominacije nisu tako trajno moćni kao što prezentuju i kao što im se često pripisuje. Ovi režimi zapravo imaju unutrašnje probleme i dinamiku koja tokom vremena ima tendenciju da oslabi njihovu centralnu kontrolu i opstanak. Veća je verovatnoća da će veći uticaj imati aktivnosti otpora koje povećavaju njihove unutrašnje slabosti.

Za listu slabosti ekstremnih diktatura pročitaj: *Social Power and Political Freedom*, str. 100-101. Strana: 2. Ukupan broj strana do sada: 722.

Radna hipoteza je da će postupci koji povećavaju postojeće slabosti verovatno imati ozbiljnije štetne posledice na diktaturu nego postupci koji nemaju takav efekat.

Osnovna strateška razmatranja: značaj inicijative u konfliktu

Za dostizanje uspešnog nenasilnog otpora značajno je da nosioci otpora na početku preuzmu inicijativu i da je održe sve vreme trajanja konflikta. Protagonisti otpora ne smeju sebi dozvoliti da budu svedeni na primarno reaktivnu ulogu na postupke njihovih protivnika.

Održavanje inicijative moguće je čak i kada rezultati strateške procene isprva pokažu da je uspostavljeni režim ekstremno moćan a "otporaši" naizgled mnogo slabiji. Održavanje inicijative se odnosi kako na ofanzivne, tako i na defanzivne faze konflikta.

Odabir onih koji će izraditi nacrt strategije

U jednom momentu u promišljanju otpora koji će okončati represiju moraju se odabrati osobe koje će biti na čelu pripreme predloga velike strategije. Personal grupe za nacrt mora da bude veoma pažljivo izabran, zato što svako ko želi da učestvuje nije najpametniji i najupućeniji. Ne odgovaraju osobe koje nisu prešle osnovne tekstove na ovu temu. Ni autsajderi koji ne poznaju zemlju i društvo ne treba da budu uključeni u izradu nacrta strategije.

Učešće loše inormisanih, dogmatičnih ili egocentričnih pojedinaca u planiranju nenasilne borbe može imati katastrofalne posledice. Pored toga, važno je da planeri ne budu osobe sa ličnim agendama koje mogu da imaju uticaj na proces planiranja.

U izradi nacрта strategije treba da učestvuju pojedinci koji su pokazali kapacitet strateškog mišljenja i planiranja. Većina ljudi nema taj kapacitet. Do izrade nacрта će naravno doći tek nakon mnogo čitanja, razmatranja i razmišljanja kao što je i opisano u ovom dokumentu.

Pre svega, treba izabrati one koji su kompetentni da naprave kako veliku strategiju, tako i pojedinačne strategije za ograničene kampanje.

Atmosfera ekstremne represije učiniće formiranje i funkcionisanje grupe za formulisanje nacрта strategije ekstremno teškim i neretko opasnim. Neke će morati da izbegnu hapšenje. Otporaši će često imati teškoće i da se sastanu. Nosioci otpora će u svojim redovima možda imati špijune ili provokatore.

Grupe za planiranje otpora su povremeno funkcionisale tamo gde se to ne bi očekivalo. U Norveškoj pod nacističkom okupacijom, na primer, dvanaest ljudi koji su se sastajali u prestonici činili su tajno vodstvo grupe. U nacističkoj Nemačkoj za-verenici su planirali da ubiju Hitlera. U neposrednoj blizini štaba gestapoa u Berlinu hiljade žena se okupilo ispred privremenog zatvora da zahteva oslobođenje muževa Jevreja. One su pobedile.

U nekim situacijama dijaspora može biti korisna. Brižljivom planiranju takođe mogu pomoći nove tehnologije u komuniciranju.

Skeptici bi mogli reći da strateško planiranje za započinjanje nenasilnog otpora ovih razmera nikada ranije nije bilo sprovedeno. Oni mogu da tvrde da takvo planiranje nije neophodno.

Strateško planiranje je moguće češće nego što bi se moglo očekivati. Kada situacija dozvoljava, cilj pripreme grupe može biti da se sačini nacrt velike strategije o kojoj će se kasnije izjasniti šira grupa.

U nekim teškim situacijama ocenjivanje nacрта velike strategije od strane šire grupe možda nije moguće. Međutim, pod ekstremno represivnim režimima mala ali mudra grupa za strategiju nekada može biti sposobna da isplanira i distribuira uputstva za delovanje. Njihove preporuke mogu biti testirane merenjem odziva javnosti na poziv za malu, ali relativno sigurnu akciju za koju nisu potrebna dalja uputstva. Odgovor može biti pokazatelj da li je potrebno još vremena da bi došlo do eskalacije opozicije ili da li je populacija spremna na akciju većeg rizika.

Ukoliko je procenjivanje moguće, nacrt može biti odobren, vraćen na reviziju ili gurnut u stranu sa pozivom na novi predlog velike strategije.

Osnovne strateške odluke

Na početku razmatranja, grupa za planiranje strategije mora da odluči, makar privremeno, koje mehanizme nenasilne akcije planira da primeni: preobraćenje, prilagođavanje, nenasilnu prinudu ili dezintegraciju. U kontekstu diktature i drugog oblika ozbiljne represije, fokus će gotovo sigurno biti na nenasilnoj prinudi ili dezintegraciji.

Oni koji pripremaju nacrt velike strategije moraju razmotriti da li jedna dobro organizovana velika kampanja bojkota i građanske neposlušnosti nosi mogućnost dezintegracije moćne diktature ili drugog sistema represije. To je retkost, ali i daleko je od izvesnog. U suprotnom, neophodno je da se isplanira način na koji će borba biti započeta i način na koji će biti usmerena i započeta ograničena kampanja.

Povodi za ograničene kampanje treba da budu oni problemi za koje se može pridobiti široka podrška svih slojeva i segmenata populacije. Takođe, treba odabrati one zahteve koji su nesumnjivo opravdani i koje će režim teško moći da odbije.

Potrebna je velika pažnja prilikom izbora pojedinačnih metoda akcije koji će biti primenjeni tokom različitih faza konflikta. U okviru tehnike nenasilne akcije postoji mnogo pojedinačnih metoda borbe i valja izabrati onaj koji je najprimereniji određenom konfliktu. Neki će se pokazati kao loš izbor, a samo mali broj njih može snažno doprineti postizanju uspeha. Metodi koji će biti korišćeni moraju da budu od pomoći u postizanju ciljeva otpora režimu i implementaciji odabrane strategije.

Za raspravu o činiocima uključenim u izbor metoda koje će se koristiti, pročitaj *The Politics of Nonviolent Action* str. 501-504. Strana: 4.

Kasnije, kako se konflikt razvija, moraju se povećati kako razmere akcija, tako i posebni ciljevi kampanja. Protivmere režima, naročito represija, takođe mogu postati oštrije, posebno ukoliko se povećava šteta koju otpor nanosi režimu.

Znanje i razumevanje koje može da se stekne putem izabраниh tekstova u ovom vodiču pomoći će planerima da odrede koje dodatne zadatke i planiranja treba da preduzmu.

Formulisanje velike strategije

Razmatranja problema i snaga u potencijalnom otporu moraju da odrede razvoj glavnih karakteristika velike strategije.

- Kakav je odnos prednosti i slabosti suprotstavljenih grupa?
- Koje su glavne snage koje otpor treba da iskoristi?
- Da li se problem i dostupne snage podudaraju?
- Kako se snage dostupne otporu odnose prema velikoj strategiji za otpor?
- Na koji način se dostupne snage otpora odnose na identifikovane slabosti protivnika?
- Koji su potporni stubovi diktature potencijalno osetljivi na primenu snaga dostupnih otporu?

Sve navedeno prošireno znanje i razumevanje pomoći će strateškim planerima da razviju pametnu veliku strategiju. Razvijena velika strategija za otpor odrediće okvir ponašanja u budućem konfliktu. Taktike i metode su od sekundarnog značaja.

Za raspravu o osnovnim elementima u planiranju strategija pročitaj ponovo: *The Politics of Nonviolent Action*, str. 495-510. Nema nove literature.

Za prezetaciju strateških problema i principa tokom konflikta pročitaj: *Waging Nonviolent Struggle*, str. 447-508. Strana: 62. Do sada ukupno strana: 838.

Prva verzija velike strategije inicijalno može biti rezultat razmišljanja više osoba, ali konačan tekst može pripremiti jedna osoba ili tim. Jednom urađen nacrt mora kritički razmotriti veća grupa, čiji će članovi morati da prouče sve predviđene tekstove. Ukoliko prvi nacrt velike strategije bude označen kao neodgovarajući, možda će biti potrebno da se krene ispočetka ili barem da se uradi kompletna revizija. Ukoliko, međutim, bude procenjeno da je prvi nacrt približno na pravom putu, možda će biti dovoljna samo manja prilagođavanja. Ukoliko je velika strategija pametno sačinjena i vešto primenjena, postoji velika šansa da će otpor u velikoj meri moći da da razvije uspešan oslobodilački pokret.

Samoosnaženje

Populacija koja živi pod ekstremnom represijom veoma često je sklona da se oseća slabom i nemoćnom, nesposobnom da se suprotstavi sistemu dominacije. U tom slučaju zadatak se obično doživljava kao suviše veliki ili suviše opasan. Stanovništvo se ne oseća sposobnim da pobedi. Umesto toga, u velikoj meri su usmereni na napore koji se odnose na puko preživljavanje. Populacija pod represijom je u velikoj meri pasivna.

Ovakvo stanje se pogrešno naziva “apatija”. U pitanju je, zapravo, bespomoćnost. U tom slučaju potrebna je posebna pažnja prilikom savetovanja akcije. Ukoliko se u ovoj fazi ljudi ipak gurnu u javnu opoziciju koja prevazilazi njihov kapacitet, očekivani poraz će za njih značiti da su slabiji nego što su mislili. Trebaće im mnogo vremena pre nego što budu u stanju da ponovo nešto preduzmu.

„Ograničena akcija u granicama njihovog kapaciteta je druga stvar. To je mnogo ostvarljivije. Tokom druge faze borbe protiv aparthejda u Južnoj Africi, bilo je nemoguće mobilizovati afričko stanovništvo za akciju protiv teške dominacije“, izneo je Mosioua Patrik Lekota iz tadašnjeg Ujedinjenog demokratskog fronta u govoru na Nacionalnoj konferenciji o nenasilnoj sanaciji konflikta i odbrani u februaru 1990. u Kembriđu, (Masačusets),¹⁹ koji je održan pod sponzorstvom Institucije „Albert Ajnštajn“.

„U ovoj situaciji, Afrikanci su kreirali civilne organizacije, kao što je građanska asocijacija ‘Soveto’, da se bore za ograničene ciljeve“, nastavio je Lekota. Ove organizacije su se bavile specifičnim pitanjima, kao što su nestašice vode ili ... nestašice električne energije. Reč “politika” bila je isključena... Ljudi mogu sebi da dozvole zahtev: “država nam mora dati vodu ...”

¹⁹ Mosioua Patrick Lekota iz tadašnjeg Ujedinjenog demokratskog fronta, u govoru na Nacionalnoj konferenciji o nenasilnim sankcijama u konfliktu i odbrani, 8-11. februara 1990, Kembriž, Masačusets, pod sponzorstvom Institucije „Albert Ajnštajn.“

Afrikanci su bili ohrabreni da se organizaju i iskopaju bunar. I odrasli i deca su prethodno oboleli od zagađene vode. U tom slučaju Afrikanci su uzeli stvar u svoje ruke i pobedili. Sopstvenom akcijom su se osnažili i stekli samopouzdanje neophodno za ostvarivanje većih ciljeva.

U borbi protiv teške represije treba se fokusirati na ograničenu manifestaciju većeg problema. Meta napada mora biti pažljivo odabrana. Treba isključiti probleme koji bi lako mogli biti odbačeni. Odabrani problem mora biti takav da je teško dovesti u pitanje njegovu opravdanost.²⁰

Napad mora biti usmeren na najslabiju tačku neprijatelja kako bi pobjeda bila što izvesnija.

Za diskusiju o izoštravanju fokusa za napad čitaj: *The Politics of Nonviolent Action*, str. 471-473. Strana: 3.

Na početku dugotrajnog sukoba opšta populacija će verovatno sticati i samopouzdanje i iskustvo u mobilizaciji svog potencijala u stvarnu moć. Ograničeni uspjesi u ovoj fazi imaju potencijal da uklone specifične probleme uporedo osnažujući stanovništvo. To će u velikoj meri povećati šanse za postizanje oslobođenja.

Tokom ovih ograničenih borbi diktatura ili drugi represivni sistem postaje sve ranjivija. Uspeh u ograničenim kampanjama u velikoj meri može pomoći razvoju snažnog demokratskog pokreta.

Ukoliko osećanje bespomoćnosti nije snažno izraženo, može biti korisno da se jasno izraze zahtevi. Tako je 1930. godine, prilikom planiranja kampanje za nezavisnost Indije, Gandhi formulisao jedanaest jasnih zahteva. Uključujući i zabranu takse na so. Vođstvo Nacionalnog kongresa Indije bilo je skeptično. Gandhi je smatrao da će ostvarivanje tih zahteva stvoriti osnov za nezavisnost.²¹ Borba za određene ciljeve je pomogla mobilizaciju indijskog stanovništva, istovremeno slabeći britansku kolonijalnu vlast.

U borbi za oslobođenje, dugotrajan konflikt gotovo uvek mora da se odvija u fazama, a svaka faza treba da bude izgrađena u skladu sa mogućnostima stanovništva i onim što situacija nalaže. Svaka faza može da bude ispunjena kampanjom fokusiranom na postizanje pojedinačnog cilja ili malog broja ciljeva. Za svaku kampanju planeri strategije moraju da odaberu tačku ili mali broj tačaka napada. To treba da budu specifični aspekti većeg problema koji simbolizuju "zlo", aspekt koji je najteže opravdati i protiv koga se može mobilizovati najveća snaga.

U najvećem broju slučajeva, da bi se uklonila diktatura ili druga represija potrebno je nekoliko ograničenih kampanja usmerenih na ograničene ciljeve. Uspesi u tim kampanjama neće samo ispraviti neke nepravde. Kampanje takođe doprinose povećanju kapaciteta moći otpora i smanjenju efektivne moći njihovih protivnika.

²⁰ Vidi: Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, str. 471-473.

²¹ Vidi: Sharp, *Gandhi Wields the Weapon of Moral Power*, str. 59-60 i 71-72. Ahmedabad: Navavian, 1960.

Pod određenim okolnostima može se desiti da kampanja o nekom ograničenom pitanju proizvede neočekivano jak otpor, sposoban da slomi opšti sistem represije. Budući planeri strategije, međutim, ne treba da računaju na to.

U nekim slučajevima, doduše retko, stanovništvo je već sigurno u vlastitu moć. Ono može imati samopouzdanje i sposobnost da zaobiđe kampanje usmerene na male nepravde i da direktno krene u napad na čitav represivni sistem. Borba za nezavisnost tri baltičke nacije koja je kulminirala 1991. godine, predstavlja takav primer. Takve mogućnosti, međutim, predstavljaju izuzetak. Kampanje se uglavnom usmeravaju na manje probleme.

Eskalacija oslobođenja

U početku dugoročne borbe protiv diktature ili druge represije treba preduzeti početne male akcije za ograničene ciljeve. Te akcije treba da uključuju mali rizik i da budu preduzete na ograničen vremenski rok. Time mogu privući pažnju dovesti do sukoba, pri tome dovodeći učesnike u veliku opasnost. Takve male akcije ne samo da mogu dovesti do rešenja pojedinih problema nego i do promena u odnosima moći. Kasnije, kako se konflikt razvija, i razmere akcija i specifični ciljevi kampanja mogu se proširiti. Protivmere režima, naročito represija, mogu postati oštrije. To je čest slučaj ukoliko otpor nanosi ozbiljnu štetu represivnom režimu. Razvijena strategija mora da ošteti, direktno ili indirektno, potporne stubove represivnog režima o kojima je bilo reči ranije. To ugrožavanje može smanjiti ili prekinuti dotok neophodnih izvora moći. Do toga je došlo u Srbiji u borbi protiv Miloševića: najpre je doveden u pitanje njegov legitimitet, potom se stanovništvo probudilo iz stanja pasivnosti i počelo da uskraćuje saradnju i pruža otpor, i na kraju režim nisu štitile ni snage reda. Kada su izvori moć diktature prekinuti, režim se suočava sa kolapsom. Da li će do toga doći, u velikoj meri zavisi od toga da li je pripremljena i vešto primenjena dobra strategija.

Koraci prema mogućem

Uprkos poteškoćama, ove akcije ne prevazilaze kapacitete takozvanih običnih ljudi. Oni mogu proučavati, razmišljati, vredno raditi, izgrađivati svoj *lokus* moći i vršiti kompetentne pripreme.

Planeri treba da proračunaju šta moraju da učine kako bi postigli svoje ciljeve. Potom je neophodna hrabra akcija. Otpor morasistematično da se pomera prema svome cilju korak po korak. Ukoliko se sve to uradi pametno i vešto, potlačeni će biti sve sigurniji u sopstvene kapacitete za samooslobođenje.

Cilj je da se prouči kako ljudi mogu da prevaziđu prethodno iskustvo, bez zavisnosti od političkih mesija koji možda nikada neće doći ili koji ne mogu uvek biti pametni.

Kako ljudi mogu da povećaju svoje šanse za trajan uspeh u borbi protiv i najbrutalnijih režima a da ljudske žrtve budu svedene na minimum?

Kako ljudi mogu da se oslobode i razviju kapacitete za prevenciju povratka bilo kog sistema represije, izgrađujući u isto vreme slobodnije, demokratičnije i pravednije društvo?

Preporuke za strateško planiranje u ovom dokumentu predstavljene su kako bi se nenasilna borba za slabljenje represivnog sistema učinila efikasnijom od imporvizovanih pokušaja u prošlosti.

Sprečavanje nove diktature

Ukoliko je cilj otpora da se sistem represije zameni demokratičnijim slobodnijim i pravednijim sistemom, biće neophodno proračunati i kako da se spreči da državni udar poništi početni uspeh. Do udara može doći tokom borbe ili pred kraj konflikta.

Kada je diktatura ili druga represija ozbiljno oslabljena, a režim pokazuje znakove neodlučnosti ili pravi greške u naporu da okonča prodemokratski pokret, može doći do državnog udara. Ponekad udar mogu inicirati elementi unutar samog režima, kao što je to učinio general Jaruzelski u Poljskoj u decembru 1981. godine. Usred velike nenasilne borbe Solidarnosti, postalo je jasno da čak ni Komunistička partija više nije čvrsta i da je na ivici kolapsa. Udar se takođe može izvesti sa ciljem da se nemilosrdno slomi nenasilni pokret i očuva diktatura ili druga represija. To se desilo u Burmi u septembru 1988. godine nakon što je nenasilna borba srušila tri vlade pod vojnom kontrolom jer demokratske vođe nisu bile u stanju da se međusobno dogovore ko će od njih biti na čelu demokratske vlasti.

Druga mogućnost se javlja kada posle uspešnog narušavanja diktature u periodu političke nestabilnosti zasebna grupa pokuša da preuzme kontrolu nad državnim aparatom zarad vlastih ciljeva. Oni mogu pokušati da od sebe naprave nove gospodare. To su učinili boljševici u Rusiji oktobra 1917. godine, nakon uspešne predominantno nenasilne Februarske revolucije, kojom je okončan carski sistem. Strateški planeri nenasilne borbe za demokratsku promenu moraju da isplaniraju i način za sprečavanje državnog udara, bez obzira na njegove ciljeve.

Analiza i program za prevenciju i suzbijanje udara ponuđeni su u: Gene Sharp i Bruce Jenkins, "The Anti-Coup," str. 1-59. Strana: 59. Ukupan broj strana: 900.

Oslobođenje, ne savršenstvo

Uspešno rušenje diktature ili druge represije neće odmah dovesti do novog savršenog sistema. On će, međutim, predstavljati veliko poboljšanje u odnosu na prošlost i stari poredak će u velikoj meri biti prošlost. Novi politički poredak poste-

peno će dopuštati da dođe do poboljšanja, u zavisnosti od potreba društva i odluka većine. Put će biti otvoren za izgradnju trajnog, slobodnog, demokratskog i participativnog sistema.

Kako bi se ova šanska iskoristila i da bi došlo do trajnih poboljšanja u društvu, biće neophodni mnogi dodatni napori.²² Ti napori bi mogli da uključe sljedeće:

- pripremu da se uklone i pobede novi pokušaji opstruiranja demokratskog političkog, socijalnog i ekonomskog osnaženja i nametanja nove represije;
- ojačavanje i oživljavanje postojećih građanskih institucija i
- izgradnju novih pravednijih institucija i ojačavanje kapaciteta civilnih institucija uopšte koje bi odgovorile potrebama društva izvan državne strukture.

Svi ovi dodatni napori, nakon početnog glavnog oslobođenja, biće daleko manje komplikovani nego što su bili pod starim režimom.

Dalje, stanovništvo će biti iskusnije u preduzimanju efikasne nenasilne borbe, a iznad svega imaće ojačane demokratske, društvene, ekonomske i političke institucije kroz koje mogu delovati kako bi se uhvatili u koštac sa preostalim problemima i uspešno odgovorili na nove izazove.

Veoma veliki zadaci su pred pojedincima i grupama koje žele da formulišu strateški plan za oslobođenje ljudi koji žive pod diktaturom ili drugom vrstom represije. Neki mogu biti obeshrabreni i početi da sumnjaju u svoju sposobnost da ostvare ove zadatke i pripreme jednu tako veliku strategiju za sopstveno oslobođenje.

Sa proširenim znanjem i razumevanjem, međutim, postepenim naporima ranije naizgled neostvariv cilj pokazuje se kao serija ostvarivih zadataka.

Krajnji cilj napor čini vrednim.

Putem dobre analize i pažljivog planiranja, disciplinovane i hrabre akcije, moguće je ukloniti represivni sistem i izgraditi društvo zasnovano na principima odgovornosti i slobode.

²² Za raspravu o tome na koji način velika upotreba nenasilne akcije doprinosi difuziji efektivne moći u društvu vidi: Gene Sharp, *Social Power and Political Freedom*, str. 309-378.

Literatura

- Robert L. Helvey, *On Strategic Nonviolent Conflict*. Boston: Albert Einstein Institution, 2004.
- Gene Sharp and Bruce Jenkins, "The Anti-Coup." Boston: Albert Einstein Institution, 2003.
- Džin Šarp: *Od diktature do demokratije*, Građanske inicijative – Udruženje građana za demokratiju i civilno obrazovanje, Beograd, 1999.
- Gene Sharp, *Social Power and Political Freedom*. Boston: Extending Horizons Books, Porter Sargent Publishers, 1980.
- Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (3 vols.). Boston: Extending Horizons Books, Porter Sargent Publishers, 1973 and later printings.
- Gene Sharp, "There Are Realistic Alternatives." Boston: Albert Einstein Institution, 2003.
- Gene Sharp, *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential*. Boston: Extending Horizons Books, Porter Sargent Publishers, 2005.

Naslov originala

Self Liberation: A Guide to Strategic Planning for Action to End a Dictatorship or Other Oppression

Prevela: Tijana Kecmanović